

KAPITOLA VI

Společenský život sedláků v dřívější době. Sousedské setkávání. Nedělní zábavy. Svatby: dohazování, pozvánky na svatbu, svatební přípravy, svatební průvod, v krčmě a v domě, svatební zvyky a obřady. Hudba. Křtiny. Přízviska. Žerty a sázky. Pijáctví na zábavách a při různých příležitostech. Misie proti pijáctví.

Dříve venkované udržovali společenské styky téměř výhradně mezi sebou jako zvláštní skupina, což s určitými obměnami přetrvává dodnes.

Sedláci z Dzikowa a okolních vesnic se často přátelili s tarnobrzeskými měšťany, zvali je na návštěvy, na svatby a jiné zábavy, a oni jim tato pozvání opláceli. Mezi sebou se sedláci scházeli při obvyklých sousedských setkáních a také při zábavách. Konaly se častěji nežli dnes, protože nyní žije každý sám pro sebe.

Setkávání probíhala o zimních večerech doma, v létě se lidé scházeli v neděli a ve svátky na loukách na příhodném místě u cesty a hovořili nejčastěji o poddanství, které bylo nedávno

zrušeno, o válkách, které si starší pamatovali a jimiž strašili, že by mohly přijít. Mluvílo se o nemocech, které řádily, o kouzlech a strachu. Kromě toho bývala v oblíbené různá vyprávění, průpovědky, hádanky a předpovědi, novinky nebo události, které se přihodily ve vsi a v okolí.

To všechno mělo dříve stejný význam jako dnes čtení knih nebo novin. Kdo uměl vyprávět, kolem toho si posedali a poslouchali ho jako žid rabína, věřili každé povídačce stejně jako dnes tištěnému slovu.

Lidé předpovídali například, že nastane doba, kdy budou cesty kamenné, a ne jeden nemohl vyjít z údivu, že by to bylo možné, aby cesta byla kamenná, když všude viděl jen obyčejné prашné cesty podobné dnešním polním cestám. Předpovídali také, že u lesů bude visací zámek, to znamená, že lesy budou uzavřené, zatímco dříve byly lesy pro lidi volně přístupné a každý mohl využívat dřevo a všechno, co les poskytuje, jako se dnes využívá vzduch a voda.

A přesto se tyto zvláštní předpovědi vyplnily, protože dnes tarnobrzeský okres, podobně jako další, protínají krásné kamenné, tj. šterkové cesty⁷⁹ a vzpomínky na špatné cesty blednou. Ani vstup do lesa není povolen, stejně jako do zahrady, dřevo někdy nelze sehnat ani za drahé peníze, protože to nejlepší se posílá do zahraničí.

Předpovídali také, že svět postihne velká válka a lidé v ní budou umírat, že člověk člověka bude na sedm mil hledat a pocítí radost, jestliže se s ním shledá. Válka začne od malého státu, od něž se přenese na velký, čemuž máme rozumět tak, že méně početné národy utlačované velkými

⁷⁹ Šterková cesta – cesta pokrytá říčními nebo drcenými kameny o průměru 4–7 cm.

mocnářstvími v této válce pozvednou hlavy, zbaví se nadvlády a nabudou významu. Zdá se, že i to se dnes plní.

Za příhodných okolností také používali různá přísloví, která vyjadřovala jejich způsob myšlení. Například „kámen na místě obrůstá“ znamenalo, že hospodář nebo služba se něčeho dopracují, jestliže zůstávají na jednom místě a pracují, nepřemísťují se z místa na místo. „Jsi hloupý, protože tě bída odírá“ se vysvětlovalo tak, že kdo má majetek, působí moudře, ale chudák, přestože by byl chytrý, vypadá jako hlupák. Totéž se dalo říci i příslovím „chudému vane vítr vždy do očí“. Používalo se také přísloví „ucpávej okna hnojem a jez chléb s pokojem“, což znamenalo nedělat velká vydání a dluhy, ale vystačit si s tím, co bylo, neriskovat nejistou budoucnost. Pro vyjádření názoru, že každou záležitost je nutno pohlídat a věci se dějí v pravý čas, bylo přísloví „na houby se chodí tehdy, když rostou“. O tom, kdo říkal, že má hodně práce, ale výsledky nebyly vidět, se říkalo, že „má hodně prádla, ale nemá co věšet“. O tom, kdo byl na práci neschopný, budižkničemu, říkali: „můžeš se o něj opřít jako žebřák o zlámanou hůl“. Používalo se také přísloví „moudřejší ustoupí“. K tomuto přísloví se vázala historka:

Sjely se jednou na cestě dvě královny z opačných stran a ani jedna nechtěla druhé sjet z cesty, aby se tím neprojevila jako níže postavená. Stály na místě a psaly svým manželům, co mají dělat. Ti jim odepsali, že ta, která je moudřejší, první ustoupí. Když královny obdržely odpovědi, hned se každá chtěla projevit jako moudřejší a sjet na bok. Museli tedy přijet měřiči a vyměřit přesně na palce, aby jedna neustoupila více než ta druhá.

Dříve se lidé bavili více než dnes. Takřka neminula neděle nebo svátky bez „muziky“ čili zábavy v Tarnobrzegu.

Nejznámější bývaly u Sruły v ulici Browarna a u Szrajbra v ulici Mokrzeszkowska. Ve svých domech hrávali jen židé. Začínali krátce po poledni a někdy pokračovali přes celou noc až do rána. Platil se každý tanec. Kdo měl více peněz, zaplatit za více tanců nebo se postupovalo popořadě, nejprve platil jeden a pak další. Tanec stál deset krejcarů a muzikanti ho hráli nanejvýš dvacet minut.

K tancům se scházeli venkované z Dzikowa, Miechocina a také z dalších blízkých vesnic. Kromě nich přicházeli tar-nobrzeští měšťané a panská služba. Nejvíce tančili mladí čeledíni a děvčata, ale nechyběli ani starší a ženatí. Posluchačů a přihlížejících bývalo tolik, že se ve světnici a před domem tvořily davy. I tam bylo co vidět a slyšet. Mezi tanečnický nechyběli mládenci, kteří se vzájemně předháněli různými popěvký a žertíky. Většina z nich byla neslušná a nemorální, dnes by byly nepřijatelné, ale tehdy byly považovány za vhodné, přispívaly k větší zábavě a obveselení účastníků.

Šumař čili muzikant musel hrát tak, jak tanečník zano-toval. Jestliže muzikant nedokázal zachytit melodii a „svýjel se jako had“, nejednou se stalo, že dostal ránu přes záda. Skoro žádná zábava se neobešla bez výprasku muzikantů, někdy i spravedlivého. Nepodávaly se za něj žádné stížnosti. Platilo takové pravidlo, že „když ses rozhodl, tak hraj, jak si přejí, protože ti za to platí, jestliže to neumíš, tak to nedělej“.

Žid, který žil v domě, v němž v neděli nebo ve svátky hrála muzika, předcházal větším nepříjemnostem mezi shromážděnými tak, že vyháněl chlapce, kteří se ve světnici příliš těsnali.

Jednou jsem při takové zábavě zažil nepříjemné dobro-družství. Když jsem byl ještě mladý chlapec, vytáhl mě k mu-zice sousedův čeledín, který byl starší než já. Vytrazit se na zábavu nebylo těžké, protože jsem tehdy jezdil na noční

pastvu s koňmi, mohl jsem koně na pastvině dobře přivázat a odejít do města. Když jsme vyjížděli, oblékl jsem si pod starý kabát čistou košili, jak mi onen sluha poradil.

Když jsme přišli k muzice, můj starší kamarád začal tančovat a já jsem přihlížel. Stál jsem v rohu, u kamen, kde se shlukovala skupinka chlapců, která se poštuchovala a překážela tanečnickům. Jako jestřáb se na tuto skupinku náhle vrhl Szrajber s bičíkem. Chlapci se rozeběhli ke dveřím, jen já jsem zůstal, protože jsem se necítil vinen.

Tehdy mě Szrajber švihl bičíkem přes tenkou košili, že jsem pak měl několik dní citlivý pruh na zádech. Přešla mě chuť na zábavu a vrátil jsem se ke koním. Sousedův čeledín se bavil až do rána.

Nejvýznamnější zábavu v selském životě představovala svatba. Byla naplněna různými ceremoniemi a veselím, jež dnes již povětšinou vymizely.

Co se týče ženitby, dříve se příliš nevybíralo. Čeledín byl v každém domě mile přijímán. Ať už to byl podruh, čtvrtláník nebo syn sedláka, hlavně aby měl ruce na práci. Dokonce sedlák, který měl jedinou dceru, přijal za svého zetě podruha se slovy: „Když budeš pracovat, všechno bude tvoje – pole, stavení a vše, co Pán Bůh dal.“ Důležité bylo především, aby pracoval.

Když se dívka vdávala za pacholka na gruntu, budoucí tchyně jí následující roky obvykle představovala slovy: „Buď klidná, moje dítě, nebudeš se u mě mít špatně, práce ti chybět nebude, je co příst, mlít, tlouci, máme několik kusů dobytka a veprů. Budeš mít kolem čeho chodit, jen abys na všechnu práci stačila.“

Dívčina matka ji zase chválila: „Nebudete mít, tchyně, s mou dcerou starosti, ona darmo ruce nesloží, bude spokojená, že má co dělat. A k tomu k vám nepřijde s prázdnou,

má tolik šatů, že ji dva roky nemusíte odívat. Dostane taky dvě krávy a slušnou výbavu.“

Nehovořilo se o polnostech, záznamech a peněžích. Například mí prarodiče provdali mladší dceru, sestru mé matky, na osmnáctijitrové hospodářství a vždy říkali, že jí dali dobré věno. Protože jí dali dvě krávy, klisnu a hřebce, několik prasat, dobré šatstvo a ještě šátky, ložní prádlo, truhlu i sudy na obilí a později jí pomáhali a poskytovali to, co chybělo. Několik zlatých nebo obilí na jaře. Dokonce mi před smrtí připomínali, že už jí nic nedluží, protože dostala dobré věno. Nikdo tehdy neslyšel o tom, že by se jako věno dávaly polnosti. Veškeré věno pocházelo z chléva, k tomu se vázal také popěvek:

Matičko, to tě teprve zabolí hlava,
až mi budeš dávat věno z chléva.

Dívka na vdávání již časně vyhlížela, který mládenec přijde k hospodyni s lahví vodky na námluvy. Tato lahev byla ovázána stužkou a pro dívku představovalo poctu, byla-li stužka krásná a mohla si ji hned v neděli zaplést do vlasů. Každý si již mohl domyslet, že bude svatba.

Hospodyně vodku postavila na stůl. Nikdo se jí však nesměl dotknout, dokud dívka nesezvala všechny členy rodiny, sousedy, kteří již při příchodu obraceli pozornost k lahvi ovázané stužkou. Teprve když dívka stužku odvázála, nalila první skleničku a pila na snoubence, všichni sledovali, jestli ji vypila do dna, jinak by se jim na hospodářství nedářílo. Snoubenec zase pil na zdraví rodičů a všech sezvaných hostů. Teprve pak začala hostina. Pilo se nejen z té lahve se stužkou, ale i z mnoha dalších, protože dívka přijetím stužky a vypitím vodky na snoubence stvrdila, že se za něj provdá.

Dva týdny před svatbou začala nevěsta se starší družičkou zvat hosty. Obě byly stejně oděny, hlavy měly ozdobeny

různými kvítky a lístečky, po zádech jim splývaly různobarevné stužky. Zvaly příbuzné, přátele, sousedy a známé. A zvaly je usilovně: „Nechali vás otec i matka prosit, abyste přišli na svatbu, jen přijďte určitě a neodmítejte.“

Přimlouvaly se, protože to nahánění a zvaní, jednoho dokonce i několikrát, trvalo po tři týdny, až svatba skončila. Nevěsta oslovovala vždy jako první, starší družička za ní a podle toho je bylo možné rozeznat.

Svatbu předcházela panenský večer,⁸⁰ tj. vítí metly nebo věnečku. Konal se večer před svatbou v domě nevěsty. Metla sestávala ze sedmi odnoží čili větviček ozdobených bylinami a stužkami a měla tvar hlavy nevěsty oděné na svatbu. S jejím vítím souviselo mnoho zvyků a obřadních písní, které končily teprve nad ránem. Tuto metlu pak na svatbu nesl starší družba a držel ji po celou svatbu, až při čepení ji předával hospodyně.

Svatbu pořádal otec nevěsty. V den svatby se k domu nevěsty již zrána začali sjíždět pozvaní hosté: rodina, sousedé, družba, družičky. Všichni byli oblečeni v národních krojích. Každý družba musel mít bílý kabát a červenou čepici rohatku ozdobenou květinou. Na svatbu musel jet na koni.

Svatební průvod vyjížděl v následujícím pořadí: nejprve jeli družbové na koních, za nimi šumaři na voze následovaní vozem nevěsty, kolem něhož jelo čtyři až šest družbů na koních. Mezi nimi byl také ženich. Takto jel celý průvod, vůz za vozem.

⁸⁰ Panenský večer (tzv. *rózgowiny*) – setkání přítelkyň a družiček v domě nastávající nevěsty, které za zpěvu písní vily ozdobné věnce a ozdobnou metlu (*rózga*) (pozn. překl.).

Každý družba byl vybaven kozáckým bičem, jehož řemínky byly obvykle připevněny na srnčí nožce. Tento bič měl zavěšen na řemeni na pravé ruce a nesundával jej po celou dobu svatby.

Jestliže na svatbu jelo dvacet vozů, byla považována za velmi malou. Na větší se sjelo čtyřicet vozů. Vyznamenáním pro hospodáře bylo, když na svatbu přijelo co nejvíce vozů. Ze svatby se vraceli ve stejném pořadí, šumaři hráli celou cestu na svatbu i zpět.

Vozy jezdily rychle, kdo měl lepší koně, snažil se druhé předjíždět. Při míjení a také v zatáčkách docházelo k nehodám, vozy se převracely a mnozí přišli o život nebo byli zmrzačeni.

Koně, s nimiž se jezdilo na svatbu, byli cvičeni k rychlé jízdě. Jak se začalo zpívat a hrát hudba, práskat bičem a mávat metlou, nemohli postát na místě a dávali se do klusu. Další je následovali. Jakmile vyrazili, hnali se s větrem o závod nehledě na cestu, na prach nebo bláto, stoupání a zatáčky. Tak jeli v řadě jak na svatbu, tak i nazpět. Odpočinuli si jen u kostela, zatímco probíhal svatební obřad.

Vyšňoření „svatební“ koně bývali známí tím, že o svatbách dobře běhali. Hospodář mající takové koně byl na svatby mile zván. Tyto koně zapřahovali do nevěstina vozu, hospodyně jí přenechávala místo a přesedla si do jiného vozu. Takoví koně se na svatbu půjčovali nebo pronajímali.

Existovali také divocí koně, kteří nechtěli táhnout obyčejný vůz, ale jakmile se vozka vypravil na svatbu, zazpíval, práskl bičem, pozvedl do výše čepici nebo metlu, tak koně táhli i nejtěžší vůz a cválali jako při svatebním průvodu.

Nejvýznamnějšími svatebními hosty byli hospodář a hospodyně, kteří svatbu pořádali, následně starší družba a starší družička.